

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI INNOVATSION LOYIHALARINI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASH

Ro‘ziyeva Maftuna Yusufovna

“Mintaqaviy iqtisodiyot” kafedrasi katta o‘qituvchisi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

maftunaruziyeva29@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-4372-6420>

Annotatsiya. *Ushbu maqola tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash mavzusiga bag‘ishlangan. Innovatsion faoliyatning iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri o‘rganilgan bo‘lib, strategik modellar va xatarlarni boshqarish usullari taklifetiladi. Tadqiqot natijalari innovatsiyalarni samarali boshqarish orqali korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *tadbirkorlik subyektlari, innovatsion loyiha, iqtisodiy xavfsizlik, xatarlar*

Annotation. *This article is devoted to the issue of ensuring the economic security of innovative projects of business entities. The impact of innovative activity on economic security is examined, and strategic models as well as risk management approaches are proposed. The research findings demonstrate that effective management of innovations can enhance the competitiveness of enterprises.*

Keywords: *business entities, innovative project, economic security, risks.*

Hozirgi zamon iqtisodiyotida tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishi innovatsion loyihalarni joriy etish darajasi bilan chambarchas bog‘liq. Biroq innovatsion faoliyat yuqori darajadagi xatar va noaniqlik bilan tavsiflanadi. Shu sababli, innovatsion loyihalarni amalga oshirish jarayonida iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tashqi va ichki muhitdagi beqarorlik, moliyaviy cheklovlar, bozor xatarlari tadbirkorlik subyektlarining innovatsion faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Mazkur sharoitda innovatsion loyihalar iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiyotda tadbirkorlik subyektlari uchun innovatsion loyihalar muhim ahamiyatga ega. Biroq, bu loyihalar turli xatarlarga duch kelishi mumkin, jumladan moliyaviy, texnologik va bozor xatarlari. Iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash – bu korxonaning innovatsion faoliyatini himoya qilish va uzoq muddatli rivojlanishini ta’minlashdir. Innovatsion rivojlanish kontekstida korxonalar ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash uchun strategik modellarni ishlab chiqish zarur. Ushbu maqola Markaziy Osiyo, xususan O‘zbekiston kontekstida bu masalani o‘rganadi, chunki mintaqa VC (Venture Capital) va biznes farishtalari orqali innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlamoda.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Tadqiqotda aralash metodlardan foydalanildi: adabiyotlar tahlili, statistik ma'lumotlar va modellash. 50 ta O'zbekiston korxonalaridan olingan ma'lumotlar asosida regressiya tahlili o'tkazildi. Iqtisodiy xavfsizlik darajasini baholash uchun quyidagi formula ishlatildi:

$$ES = \frac{IP \times IF}{R} \quad [1]$$

Bu yerda ES – iqtisodiy xavfsizlik, IP – innovatsion loyihalar soni, IF – innovatsiya samaradorligi, R – xatarlar darajasi. Ma'lumotlar IT Park Uzbekistan va boshqa manbalardan olingan. Xatarlarni boshqarish uchun SWOT tahlili va risk modellari qo'llanilgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, innovatsion loyihalarni himoya qilish orqali korxonalar iqtisodiy xavfsizligini 25-30% ga oshirishi mumkin. Masalan, patentlash va savdo sirlari himoyasi samarali usullar hisoblanadi. Regressiya tahlili shuni ko'rsatdiki, innovatsion faoliyat iqtisodiy xavfsizlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi ($r=0.78$). Markaziy Osiyoda VC fondlari (masalan, MOST Ventures) loyihalarni moliyalashtirish orqali xavfsizlikni ta'minlaydi. Natijada, korxonalar uchun yangi biznes model taklif etildi: innovatsion xavfsizlikni ta'minlash uchun ta'minot zanjirlarini diversifikatsiya qilish.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalari iqtisodiy xavfsizligi quyidagi asosiy omillar bilan belgilanadi:

- moliyaviy barqarorlik darajasi;
- innovatsion resurslar bilan ta'minlanganlik;
- texnologik salohiyat;
- kadrlar malakasi;
- boshqaruv tizimining samaradorligi.

Aniqlanishicha, innovatsion loyihalar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun xatarlarni oldindan baholash va monitoring qilish tizimini joriy etish zarur. Xususan, moliyaviy va investitsion xatarlarni kamaytirish strategik rejalashtirish va resurslarni diversifikatsiya qilish orqali amalga oshirilishi mumkin [2].

Tadbirkorlik subyektlarining faoliyati tashqi va ichki muhitlarning beqarorligi, shuningdek mavjud tahdidlar va xatarlar ta'sirida bevosita shakllanadi. Bunday sharoitda ushbu subyektlar o'z iqtisodiy xavfsizligini oshirish uchun yangi vositalar va mexanizmlarni topishlari zarur. Korporativ iqtisodiy xavfsizlik ko'p qirrali tushuncha hisoblanadi. Birinchidan, korxonaning barqaror faoliyat yuritishi va rivojlanishini ta'minlovchi chora-tadbirlar majmuasi mavjud bo'lishi lozim. Ikkinchidan, iqtisodiy xavfsizlik korporativ tizimning quyi tizimi sifatida namoyon bo'ladi. Uchinchidan, iqtisodiy xavfsizlik korporativ rivojlanish holatini belgilaydi hamda korporativ resurslarning mavjudligi va ta'minlanganlik darajasini tavsiflaydi. To'rtinchidan, korxonalar ehtimoliy tahdidlar va xatarlardan himoyalangan bo'lishi zarur.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

1-jadval

Innovatsion loyihalarni iqtisodiy xavfsizlik darajasini baholash [3]

Bosqich №	Bosqich nomi (O'zbekcha)	Tavsif / Maqsad	Keyingi bosqichga o'tish sharti
1	Innovatsion rivojlanish ko'rsatkichlarini monitoring	Innovatsion faoliyatning asosiy ko'rsatkichlarini doimiy kuzatish	Ma'lumotlar yig'ilgach
2	Iqtisodiy xavfsizlik darajasini baholash	Korxonada iqtisodiy xavfsizligining joriy holatini baholash	Baholash natijalari tayyor bo'lgach
3	Qaror qabul qilish	Monitoring va baholash natijalariga asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish	Qaror qabul qilingach
4	Xavflar ta'sirini tartibga solish	Xavflarni aniqlash, baholash va ularning ta'sirini kamaytirish jarayoni	Doimiy tsiklda ishlaydi
4.1	Xavflarni monitoring qilish	Potensial va mavjud xavflarni doimiy kuzatish	Xavf aniqlanganda
4.2	Xavf darajasining ta'sirini baholash	Har bir xavfning korxonaga qanchalik zarar yetkazishi mumkinligini aniqlash	Baholash tugagach
4.3	Resurslar holatini baholash	Moliyaviy, insoniy, texnologik resurslarning tayyorligini tekshirish	Resurslar holati aniqlangach
4.4	Innovatsion rivojlanish darajasiga bog'liqlikni aniqlash	Iqtisodiy xavfsizlikning innovatsion rivojlanish darajasiga qanchalik bog'liqligini hisoblash	Bog'liqlik aniqlangach
4.5	Iqtisodiy xavfsizlik darajasini komponentlar bo'yicha baholash	Xavfsizlikning moliyaviy, texnologik, kadrlar va boshqa komponentlarini alohida baholash	Komponentlar baholandi
4.6	Prognozlar tuzish	Kelajakdagi xavf va xavfsizlik holatini bashorat qilish	Prognoz tayyor bo'lgach
4.7	Qarorlarni tuzatish	Oldingi qarorlarning samaradorligini baholab, kerakli o'zgartirishlarni kiritish	Tuzatishlar kiritilgach
5	Qarorlarning ta'siri mavjudmi? (shartli tekshiruv)	Qabul qilingan qarorlar xavf darajasini o'zgartirdimi yoki yo'qmi tekshirish	Ha → tuzatish va tsiklga qaytish Yo'q → jarayon tugashi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Natijalar shuni ko'rsatadiki, innovatsion loyihalar iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi, ammo xatarlar (masalan, ta'minot zanjiridagi zaifliklar) mavjud. O'zbekistonda IT Park va biznes farishtalari orqali bu masalani hal qilish mumkin. Kelajakda raqamlashtirish va standartlarni joriy etish tavsiya etiladi. Ma'lumotlar faqat O'zbekiston bilan cheklangan, kengroq tadqiqot zarur.

Innovatsion loyihalarni iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash korxonalar rivojlanishi uchun muhim. Strategik yondashuvlar va himoya mexanizmlari orqali bu erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tulchynska, S., Popelo, O., Tulchinskiy, R., Popelo, O., & Tkachenko, T. (2022). Innovative development as determinant of corporate economic security. *Opportunities Chall. Sustain.*, 1(1), 52-60.
2. Illiashenko, S., Illiashenko, N., Shypulina, Y., Raiko, D., & Bozhkova, V. (2021). Approach to assessment of prerequisites for implementation of strategic directions of innovative development of industrial enterprises. *Eastern-European J. Enterp Tech.*, 3, 31-46.
3. Solodovnik, O., Zhemoyda, O., Soroka, A., Matsola, S., Tytarchuk, I., & Bielialov, T. (2021). Innovative development of the foreign economic activity of the enterprise. *Estud. Econ Apl.*, 39(3), 4468-4468.
4. Yermak, S. & Bugaenko, O. (2016). Implementation of the innovative development strategy of a dairy enterprise based on a smart farm concept. *Actual. Probl. Econ.*, 12(186), 138-146.

